

ماژول ۶
نفرت‌پراکنی

ماژول‌هایی در مورد دادرسی در
حوزه آزادی بیان و حقوق
دیجیتال در جنوب و جنوب شرق
آسیا

ناشر: موسسه دفاع رسانه (www.mediadefence.org)
 این مجموعه با همکاری مرکز حقوق و دموکراسی (Centre for Law and Democracy)
 به نشانی اینترنتی: <https://www.law-democracy.org/live/> و با مشارکت ALT
 Advisory به نشانی اینترنتی <https://altadvisory.africa> تهیه شده است.

ژوئن ۲۰۲۲

با همکاری سازمان بین‌المللی حقوق غیرانتفاعی

این اثر تحت لایسنس بین‌المللی Commons Attribution-NonCommercial 4.0 منتشر شده است که به این معنی است که اشتراک‌گذاری و اقتباس از این مجموعه آموزشی بلامانع است، به شرطی که به طور مناسب به منبع اصلی ارجاع و به لایسنس موجود در این اثر لینک داده شود و در صورتی که تغییراتی در آن ایجاد شد، اعلام گردد. هرگونه اشتراک‌گذاری یا اقتباس از این مجموعه باید برای اهداف غیرتجاری باشد و باید تحت همان شرایط "اشتراک مشابه" در دسترس قرار گیرد. شرایط کامل مجوز در آدرس اینترنتی زیر قابل مشاهده است:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.en>

سلب مسئولیت:

رسانی و پژوهشی ارائه شده است. این متن مشاوره حقوقی محسوب‌این انتشار صرفاً برای اهداف اطلاع عنوان چنین تلقی یا بر آن تکیه شود. با وجود تلاش فراوان برای اطمینان از دقت‌شود و نباید به‌نمی گونه مسئولیتی در قبال هرگونه خسارت یا زیان ناشی از اتکااطلاعات مندرج در اینجا، مدیا دیفنس هیچ شود پیش از هرگونه اقدام بر اساس اطلاعات موجودپذیرد. به خوانندگان توصیه می‌به این مطالب نمی در این انتشار، مشاوره حقوقی مستقل دریافت کنند.

فهرست مطالب

- 1..... مقدمه
- 2..... آیا هدف از نفرت‌پراکنی یا گفتار نفرت‌آمیز تحریک یا برانگیختن است؟
- 4..... آیا ماحصل نفرت‌پراکنی باید واقعاً خشونت یا تنفر باشد؟
- 5..... خطر ابهام در تعریف نفرت‌پراکنی
- 6..... حمایت از نسل‌کشی یا انکار هولوکاست: موارد خاص
- 7..... توهین و افترا به ادیان
- 8..... نتیجه‌گیری

ماژول ۶

نفرت‌پراکنی

- انواع خاصی از گفتار که به عنوان "گفتار نفرت‌انگیز یا نفرت‌پراکنی" شناخته می‌شوند، بر اساس قوانین بین‌المللی ممنوع هستند.
- بین سخنانی که توهین‌آمیز یا حتی نژادپرستانه هستند، اما در عین حال تحت پوشش تضمین‌های بین‌المللی آزادی بیان قرار می‌گیرند و گفتاری که بیانگر نفرت‌پراکنی غیرمجاز محسوب می‌شود و باید به صورت قانونی محدود شود، تمایز واضح و مشخصی وجود دارد.
- قانونگزاری در خصوص گفتار نفرت‌انگیز و نفرت‌پراکنی به‌ویژه در محیط آنلاین می‌تواند دشوار باشد.
- قوانین بین‌المللی از کشورها می‌خواهد گفتار نفرت‌انگیزی که عامدانه به تحریک و تشویق به خشونت، نفرت یا تبعیض دامن می‌زند را ممنوع کنند، حتی اگر در عمل آسیبی به همراه نداشته باشند.
- بزرگترین خطر نفرت‌پراکنی این است که ابهام در تعریف معنای آن می‌تواند به قوانین اجازه دهد به عنوان ابزاری برای سرکوب انتقادات مجاز و مشروع یا اظهارات سیاسی استفاده شوند.
- تشویق و تحریک به نسل‌کشی اغلب یک مورد خاص از نفرت‌پراکنی تلقی می‌شود، اگرچه در اینجا نیز باید دقت شود که هرگونه محدودیت متناسب و مشروع باشد.

مقدمه

علی‌رغم اهمیت آزادی بیان، همه اشکال گفتار تحت حمایت حقوق بین‌الملل نبوده، و برخی انواع محدود بیان و گفتار باید توسط دولت‌ها ممنوع شود. ماده ۲۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (ICCPR) مقرر می‌دارد که:

"(۱) هرگونه تبلیغ جنگ باید به موجب قانون ممنوع شود،

(۲) هرگونه حمایت از نفرت‌پراکنی در قبال ملیت، نژاد یا دین و مذهب که منجر به بروز تبعیض، خصومت یا خشونت شود، باید به موجب قانون ممنوع گردد."

علاوه بر این، ماده ۴ **کنوانسیون بین‌المللی رفع همه اشکال تبعیض نژادی**، انتشار افکار نژادپرستانه یا هرگونه افکار مبتنی بر برتری نژادی یا نفرت‌پراکنی نژادی، تحریک به تبعیض نژادی و همچنین هرگونه اعمال خشونت‌آمیز یا تحریک به خشونت علیه هر نژاد یا گروه قومی دیگر را، به عنوان جرم شناخته است که طبق قانون باید مشمول مجازات شود.

مقررات گفتار نفرت‌انگیز در قوانین بین‌الملل، سه دسته گفتار را از یکدیگر تفکیک می‌کنند و بین آنها تمایز قائل می‌شوند: آنچه باید محدود شود، آنچه ممکن است محدود شود، و آنچه قانونی و مشمول حمایت است. قوانین و مقررات مرتبط با نفرت‌پراکنی و گفتار نفرت‌انگیز در حوزه‌های قضایی مختلف، به ویژه در تعریف آنچه به عنوان گفتار نفرت‌انگیز تلقی می‌شود، بسیار متفاوت است.

لازم است یک تعریف روشن و مشخصی از معنای اصطلاح "گفتار نفرت‌انگیز یا نفرت‌پراکنی" یا یک معیار عینی برای اعمال آن ارائه شود. قانون‌گذاری بیش از حد در خصوص نفرت‌پراکنی می‌تواند حق آزادی بیان را نقض کند، در حالی که مقررات ناکافی در این زمینه ممکن است منجر به آزار و اذیت یا خشونت علیه اقلیت‌ها و گروه‌های مورد حمایت شود.

مهمتر از همه، نباید مابین نفرت‌پراکنی و توهین خلط مفهوم صورت گیرد. چراکه حق آزادی بیان شامل اظهاراتی می‌شود که قاطع و انتقادی هستند و می‌توانند شوکه‌کننده و توهین‌آمیز باشند.¹ نفرت‌پراکنی

¹ مؤسسه دفاع رسانه، «راهنمای آموزشی حقوق دیجیتال و آزادی بیان در فضای آنلاین، صفحه ۵۷، (۲۰۲۰):

شاید موضوعی باشد که بیشترین اختلاف نظر را بین مدافعان آزادی بیان ایجاد می‌کند، زیرا تعیین مرز بین اظهارات توهین‌آمیز اما تحت حمایت، و نفرت‌پراکنی بسیار دشوار است. تعریف دقیق نفرت‌پراکنی و تمایز آن از سایر انواع گفتار از اهمیت بالایی در حفظ تعادل بین آزادی بیان و محدودیت‌های مشروع برخوردار است تا مانع سوءاستفاده از مفهوم نفرت‌پراکنی برای سرکوب آزادی بیان شود.

به عنوان یک اصل کلی، هیچکس نباید به دلیل بیان واقعیت مجازات شود. همچنین حق خبرنگاران برای انتقال عقاید و اطلاعات به عموم مردم باید رعایت شود، حتی در مواردی که گزارشاتی از نژادپرستی و تبعیض ارائه می‌دهند. سانسور از پیش تعیین شده صرفاً باید در محدودترین شرایط اعمال شود. در نهایت، هرگونه مجازات در نظر گرفته شده برای نفرت‌پراکنی و سخنان نفرت‌انگیز باید کاملاً مطابق با اصل تناسب باشد و از مجازات‌های سنگین و غیرمتناسب پرهیز شود.

نفرت‌پراکنی در فضای آنلاین و آفلاین متفاوت است و نیازمند بررسی و توجه ویژه است،² هر چند که قوانین معمولاً بین این دو تفاوتی قائل نمی‌شوند:

- محتوا راحت‌تر در فضای آنلاین منتشر می‌شود، بدون تفکر و تأمل کافی. در موارد مربوط به نفرت‌پراکنی آنلاین، باید بین اظهاراتی که صرفاً بدون تأمل و با سرعت منتشر شده‌اند، و تهدیدات واقعی که بخشی از یک کارزار عمدی نفرت‌پراکنی هستند، تمایز قائل شد.
- وقتی موضوعی در فضای آنلاین منتشر شد، ممکن است حذف کامل آن دشوار یا غیرممکن باشد. نفرت‌پراکنی آنلاین ممکن است به اشکال مختلف در پلتفرم‌های گوناگون باقی بماند که این امر پیگیری و مقابله با آن را دشوار می‌کند.
- محتوای آنلاین اغلب به صورت ناشناس منتشر می‌شود که چالش دیگری برای مقابله با نفرت‌پراکنی آنلاین محسوب می‌گردد.
- اینترنت دارای گستره فراملی است که پیچیدگی‌های فراقضایی را از نظر مکانیزم‌های قانونی برای مبارزه با نفرت‌پراکنی و حتی تعریف آن ایجاد می‌کند.

آیا هدف از نفرت‌پراکنی یا گفتار نفرت‌آمیز تحریک یا برانگیختن است؟

نفرت‌پراکنی یا اظهارات نفرت‌آمیز که با هدف تحریک خصومت، تبعیض یا خشونت صورت می‌گیرد، شکلی از بیان است که قوانین بین‌المللی الزام می‌کنند که این اظهارات باید محدود شوند. بنابراین عامل کلیدی در موارد مرتبط با نفرت‌پراکنی و مقابله با آن، الزام وجود قصد و نیت برای ایجاد تنفر است.

طرح اقدام Rabat که در مورد ممنوعیت ترویج نفرت‌پراکنی ملی، نژادی یا مذهبی است که به منزله تحریک تبعیض، خصومت یا خشونت تلقی می‌شود،³ و توسط جمعی از کارشناسان و با هماهنگی دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد (OHCHR) تهیه شده است، یک آزمون شش مرحله‌ای پیشنهاد می‌کند که به تعیین اینکه آیا یک اظهار نظر به آستانه جرم می‌رسد یا خیر، کمک می‌کند. یکی از این موارد، قصد و نیت است: لازم است اظهار نظر توأم با "ترویج و حمایت" و "تحریک" باشد تا جرم تلقی گردد، نه صرفاً توزیع یا انتشار. ماده ۲۰ **میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی** نیز قصد و نیت را

<https://www.mediadefence.org/resource-hub/resources/media-defence-training-manual-on-digital-rights-and-freedom-of-expression-online/>

² مؤسسه دفاع رسانه، «راهنمای آموزشی حقوق دیجیتال و آزادی بیان در فضای آنلاین، صفحه ۵۷، (۲۰۲۰):

<https://www.mediadefence.org/resource-hub/resources/media-defence-training-manual-on-digital-rights-and-freedom-of-expression-online/>

³ دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر (OHCHR) "آزادی بیان و تحریک به نفرت‌پراکنی: دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر و طرح اقدام Rabat، (۲۰۱۲):

<https://www.ohchr.org/en/issues/freedomofopinion/articles19-20/pages/index.aspx>

الزامی می‌داند، که با واژه "ترویج و حمایت" نشان داده شده است. بنابراین سهل‌انگاری و بی‌احتیاطی مشمول استاندارد و قوانین مرتبط با نفرت‌پراکنی و گفتار نفرت‌آمیز نیست.

نمونه بارز تمایز بین آزادی بیان و نفرت‌پراکنی، **پرونده شکایت جرسید (Jersild) علیه دانمارک** است که توسط دادگاه حقوق بشر اروپا رسیدگی شده است. جرسید یک خبرنگار تلویزیونی بود که مستندی را با مصاحبه از اعضای یک گروه نژادپرست نئونازی تهیه کرد. او به اتهام ترویج و تبلیغ اظهارات نفرت‌آمیز محکوم شد. با این حال، دادگاه حقوق بشر اروپا دریافت که قصد خبرنگار انجام یک تحقیق اجتماعی جدی برای افشای دیدگاه‌های گروه‌های نژادپرست بود، نه ترویج یا تبلیغ دیدگاه‌های آنها. ایفای چنین نقشی توسط رسانه‌ها در چنین موضوعاتی منافع عمومی آشکاری به همراه داشت:

"در مجموع، هدف این فیلم به طور عینی نمی‌توانست ترویج دیدگاه‌ها و عقاید نژادپرستانه باشد. برعکس، آشکارا سعی داشت این گروه خاص از جوانان را که توسط وضعیت اجتماعی خود محدود و ناامید شده بودند، با سوابق جنایی و رفتارهای خشونت‌آمیز افشا، تجزیه و تحلیل و تبیین کند (از طریق مصاحبه)؛ بنابراین به جنبه‌های خاصی از یک موضوع پرداخت که حتی در آن زمان نیز نگرانی عمومی زیادی به همراه داشت." ... "مجازات یک خبرنگار به دلیل انتشار اظهارات شخص دیگری در یک مصاحبه، به طور جدی مشارکت مطبوعات در بحث‌های مرتبط با مسائل مورد علاقه عموم مردم را مختل خواهد کرد و نباید مجازاتی در نظر گرفته شود؛ مگر در شرایط خاص که دلایل محکمی برای مجازات وجود داشته باشد."⁴

ایجاد روایت‌های متقابل به عنوان پاسخی به نفرت‌پراکنی

سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) معتقد است که روش‌های غیرقانونی برای مقابله با نفرت‌پراکنی به اندازه ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های قانونی مهم هستند. یکی از این اقدامات، ایجاد روایت متقابل از طریق ترویج و ارتقای سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی به عنوان یک پاسخ ساختاری به نفرت‌پراکنی در فضای مجازی و محیط‌های آنلاین است:

"با توجه به قرار گرفتن روز افزون جوانان در معرض رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی، آموزش و کسب اطلاعات در خصوص نحوه شناسایی و واکنش به نفرت‌پراکنی ممکن است اهمیت بیشتری پیدا کند. به ویژه بسیار مهم است که ماژول‌های ضد نفرت‌پراکنی در کشورهایی که خطر واقعی خشونت گسترده در آنها بیشتر است، گنجانده شود. همچنین لازم است ماژول‌هایی که به مفهوم هویت می‌پردازند، در چنین برنامه‌هایی گنجانده شود تا جوانان بتوانند اقداماتی که منجر به تحریک احساسات آنها و سوق دادن آنها به سمت نفرت‌پراکنی می‌شود را تشخیص دهند و بتوانند ا حق فردی خود به پیش ببرند، اینکه چه کسی هستند و می‌خواهند در آینده چه کسی باشند."⁵

⁴ دادگاه حقوق بشر اروپا، درخواست شماره 89/15890، (۱۹۹۴) بند ۳۳ الی ۳۵:

<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57891>

⁵ یونسکو، Iginio Gagliardone و همکاران، "مقابله با نفرت‌پراکنی در فضای مجازی" ص ۵۸:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002332/233231e.pdf>

آیا ماحصل نفرت‌پراکنی باید واقعاً خشونت یا تنفر باشد؟

یکی دیگر از اصول "برنامه اقدام Rabat"، آزمون آستانه احتمال آسیب و خسارت و قریب الوقوع بودن آن است.^۶ تحریک، بنا به تعریف، جرم ناقص یا ناتمام تلقی میشود. لزوماً نیازی نیست که رفتاری که از طریق اظهارات تحریک‌آمیز حمایت شده، در عمل انجام شود تا جرم تحریک اتفاق بیافتد. با این حال، باید تاحدی خطر وقوع آسیب شناسایی شود. این بدان معناست که دادگاه‌ها باید تعیین کنند که احتمال معقولی وجود داشته که این اظهارات در تحریک خشونت، تبعیض یا خصومت علیه گروه هدف موفق خواهد بود. دادگاه‌ها در حوزه‌های قضایی مختلف در مورد اینکه چقدر احتمال دارد که آسیب منجر به یک عمل مجرمانه شود، اختلاف نظر داشته و نظرات متفاوتی ارائه داده‌اند.

به عنوان مثال، دادگاه عالی هند در پرونده دوگان علیه اتحادیه هند،^۷ در تفسیر مفاد ۲۹۵A و ۵۰۵ قانون مجازات، "اقدامات عمدی و شرورانه با قصد توهین به احساسات مذهبی هر گروهی از طریق توهین به دین یا اعتقادات مذهبی آنها" و "اظهاراتی که منجر به آشوب عمومی می‌شود"، از جمله "اظهاراتی که موجب ایجاد یا ترویج دشمنی، نفرت یا بدخواهی بین گروه‌ها می‌شود" را ممنوع می‌کند. همچنین در تفسیر ماده ۱۵۳A، "ترویج دشمنی بین گروه‌های مختلف بر اساس مذهب، نژاد، محل تولد، محل سکونت، زبان و غیره و انجام اعمالی که محل نظم عمومی است" را ممنوع می‌کند. دادگاه راهنمایی‌های زیر را برای تشخیص مواردی که احتمال وقوع آسیب در نتیجه اظهار نظر یا سخنان تحریک‌آمیز وجود دارد ارائه داده است:

[ماده ۵۵]: "گاهی ممکن است مشکلاتی پیش آید و دادگاه‌ها... باید در تصمیم‌گیری در مورد اینکه آیا 'محتوا' یک اظهار نظر سیاسی و نقد عملکرد است یا نفرت را علیه جامعه هدف ایجاد یا ترویج و گسترش می‌دهد، با حساسیت و احتیاط عمل کنند... 'محتوا' باید منعکس‌کننده نفرتی باشد که تمایل به تحقیر، توهین و ایجاد نفرت یا تحریک خشونت بر اساس هویت گروه هدف دارد، فارق از اینکه موضوع مورد بحث چه بوده است."

...
[ماده ۶۷]: "بند‌های (الف) و (ب) بخش (۱) ماده ۱۵۳A قانون مجازات به ترتیب از واژه‌های 'ترویج' و 'محتما' استفاده می‌کنند. همچنین، بخش ۲۹۵ - A از واژه 'تلاش' و... بند ۵۰۵ از عبارت 'ایجاد یا ترویج' استفاده می‌کند. واژه 'محتما'... به این معنی است که شانس وقوع رویداد باید واقعی باشد و نه خیالی یا دور از ذهن. استاندارد عبارت 'دور از انتظار نیست' بسیار ضعیف است و نمی‌تواند اعمال شود؛ زیرا از آزمون محدودیت معقول و متناسب تخطی می‌کند... 'ترویج' صرفاً به معنی توصیف و روایت یک واقعیت یا اظهار نظر انتقادی در مورد دیدگاه یا اقدامات فرد دیگری نیست - بلکه به این معنی است که گوینده به طور فعال مخاطبان را به ایجاد بی‌نظمی و اغتشاش عمومی تحریک کند. این تحریک فعال می‌تواند از طریق بررسی محتوای سخنرانی، زمینه و شرایط پیرامون آن و قصد و نیت گوینده مشخص شود. با این حال، در صورتی که گوینده به طور فعال حرکت به سمت اغتشاش عمومی را تحریک نمی‌کند و صرفاً دلیل رفتار خاص فرد یا گروهی را بیان می‌نماید و خواسته‌ها و دیدگاه آنها را مطرح می‌کند یا وقتی با چنین فرد یا گروهی مصاحبه می‌کند، این امر انتقال منفعل حقایق و نظرات خواهد بود که ممکن است به معنای ترویج و تبلیغ نباشد."

[ماده ۶۸]: "هرچند در مفاد ۱۵۳-A و ۲۹۵-A قانون مجازات از واژه 'تلاش' استفاده شده، اما تعریفی از آن ارائه نشده است. با این حال، بر اساس تفاسیر قضایی، 'تلاش برای ارتکاب جرم' انجام عمل یا انجام بخشی از یک سری اقدامات است که در صورتی متوقف نشود، منجر به ارتکاب به جرم واقعی خواهد شد. 'تلاش' در واقع به معنی چیزی کمتر از علت قاطع و چیزی بیشتر از صرف آماده‌سازی است."

اعمال قوانین مرتبط با نفرت‌پراکنی آنلاین برای سرکوب آزادی بیان

بسیاری از کشورها، با هدف مقابله با انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی که با ظهور اینترنت و به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی تشدید شده است، به قوانین جدید مرتبط با نفرت‌پراکنی و اظهارات نفرت‌آمیز در فضای آنلاین متوسل شده‌اند. به عنوان مثال، در سال ۲۰۱۸، بنگلادش قانون امنیت دیجیتال^۸ را به دنبال خشونت‌های فرقه‌ای ناشی از پست‌های فیسبوک تصویب کرد. با این حال، بسیاری از بخش‌های این قانون به صورت مبهم و بیش از حد گسترده بیان شده است که با استانداردهای بین‌المللی آزادی بیان، از جمله الزامات مربوط به قانونمندی، تناسب و ضرورت، سازگار نیست.^۹ به عنوان مثال، بخش ۲۵(الف) قانون امنیت دیجیتال بنگلادش، ارسال، انتشار یا ترویج هرگونه اطلاعات از طریق وبسایت‌ها یا رسانه‌های دیجیتال دیگر را جرم انگاری می‌کند. به موجب این قانون، "ارسال، انتشار یا ترویج آگاهانه هرگونه اطلاعات توهین‌آمیز، نادرست یا تهدیدآمیز با هدف آزار و اذیت، توهین و افترا، تحقیر یا بدنام کردن دیگران ممنوع است و جرم تلقی می‌گردد".

بسیاری از قوانین مرتبط با بیان نظرات و اظهارات در فضای آنلاین، خطرات بالقوه زیر را برای حق آزادی بیان به همراه دارند:

- تعاریف بیش از حد گسترده از نفرت‌پراکنی و اظهارات نفرت‌انگیز و دروغ‌پراکنی.
- مقررات مبهم که امکان تفسیر به رأی یا تفسیر دلخواه توسط مجریان قانون مانند دادستان‌ها و پلیس را فراهم می‌کند و منجر به اعمال این قوانین به شیوه‌ای ناسازگار با حقوق بنیادین می‌شود.
- الزام واسطه‌های اینترنتی به نظارت بر محتوا.
- پیش‌بینی مجازات‌های شدید و تنبیهی برای نقض این قوانین.

خطر ابهام در تعریف نفرت‌پراکنی

خطر آشکار در قانونمند کردن اظهارات نفرت‌آمیز این است که ارائه تعریف مبهم از آنچه گفتار نفرت‌آمیز تلقی می‌شود، می‌تواند به محدودیت و مجازات بیانات و اظهاراتی منجر شود که اساساً نه قصد تحریک و ایجاد نفرت را دارند و نه به‌طور واقعی امکان ترویج نفرت را فراهم می‌آورد.

به عنوان مثال، بخش ۲۹۸ قانون مجازات سنگاپور،^{۱۰} اعمال مختلفی را که با قصد جریحه‌دار کردن احساسات مذهبی یا نژادی دیگران انجام می‌شود، جرم‌انگاشته است، بدون آنکه الزامی به تحریک تبعیض، خصومت یا خشونت داشته باشد. در این بخش آمده است: "هر کسی که با قصد عمدی و آگاهانه برای جریحه‌دار کردن احساسات مذهبی یا نژادی شخص دیگری، کلماتی را بر زبان آورد، صدایی ایجاد کند، حرکات یا اشاره‌هایی انجام دهد یا شیئی را در معرض دید آن شخص قرار دهد، یا هر موضوعی را به هر نحوی که ارائه شده باشد، در معرض دیدن یا شنیدن آن شخص قرار دهد، مستوجب مجازات خواهد بود و به حبس تا ۳ سال یا جریمه نقدی یا هر دو محکوم خواهد شد."

^۶ دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر، همان مرجع شماره ۴.

^۷ پرونده شکایت دوگان علیه اتحادیه هند، دادخواست شماره ۱۶۰ از سال ۲۰۲۰، SCC OnLine SC 994 2020، (۲۰۲۰):

<https://indiankanoon.org/doc/179868451/>

^۸ قوانین و مقررات تصویب شده در حوزه حقوق دیجیتال، قانون شماره ۳۱۰، مصوب سال ۲۰۱۹:

<https://www.cirt.gov.bd/wp-content/uploads/2020/02/Digital-Security-Act-2020.pdf>

^۹ برای کسب اطلاعات بیشتر و بررسی کلی، به مرکز قانون و دموکراسی، "بنگلادش: تحلیل لایحه پیش‌نویس قانون امنیت دیجیتال، (مصوب ۲۰۱۸) مراجعه کنید:

<https://www.law-democracy.org/live/bangladesh-digital-security-bill-seriously-flawed/>

^{۱۰} قانون جزایی ۱۸۷۱، (بازبینی ۲۰۲۰): <https://sso.agc.gov.sg/act/pc1871>

حمایت از نسل‌کشی یا انکار هولوکاست: موارد خاص

برخی از مفسران معتقدند، مبحث مربوط به "حمایت از نسل‌کشی" یا "انکار هولوکاست"، موضوعی خاص در مناظرات مربوط به اظهارات نفرت‌آمیز و تحریک به خشونت محسوب می‌شود. بر اساس کنوانسیون نسل‌کشی مصوب ۱۹۴۸، "تحریک مستقیم و علنی به ارتکاب نسل‌کشی" یک عمل قابل مجازات محسوب می‌شود.¹¹ این امر ریشه در نقش رسانه‌ها در تداوم نفرت از یهودیان در آلمان و تبلیغ و حمایت از کشتن آنها داشت.

همچنین در رواندا، در زمان نسل‌کشی رسانه‌ها نقش کلیدی در دامن زدن به نفرت و گسترش و انتشار آنها ایفا کردند که منجر به اولین محاکمات در دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا (ICTR) تحت عنوان "تحریک مستقیم و علنی به ارتکاب نسل‌کشی" شد. مانند اظهارات نفرت‌آمیز، تحریک به نسل‌کشی نیز به عنوان یک جرم ناقص تعریف شد، به این معنی که لازم نیست عملاً نسل‌کشی رخ داده باشد تا این جرم محقق شود، صرف وجود عنصر قصد کافی است.

یکی از بارزترین پرونده‌های قضایی مهم که در دادگاه بین‌المللی کیفری رواندا علیه روزنامه‌نگاران مطرح شد، پرونده ناهیمانا و همکاران بود که تحت عنوان "دادگاه رسانه" شناخته می‌شود.¹² دو نفر از متهمان در این پرونده، بنیانگذاران یک ایستگاه رادیویی بودند که قبل از نسل‌کشی، تبلیغات ضد توتسی پخش می‌کرد و در جریان نسل‌کشی نیز اسامی و شماره پلاک خودروهای قربانیان موردنظر را اعلام می‌نمود.¹³ این افراد از جمله به اتهام "آزار و اذیت" که یکی از اقدامات تشکیل‌دهنده جنایات علیه بشریت محسوب می‌شود، به دلیل انتشار اظهارات نفرت‌آمیز و نفرت‌پراکنی محکوم شدند.¹⁴ اساسنامه رم که دادگاه کیفری بین‌المللی را تأسیس کرد، نیز "تحریک به نسل‌کشی" را به عنوان یک جرم شناسایی و جرم‌انگاری کرده است.¹⁵

رویداد هولناک نسل‌کشی یهودیان در اروپای تحت اشغال نازی‌ها، یک رویداد تعیین‌کننده در ایجاد نظام حقوق بشری اروپا بوده است و تأثیر عمیقی بر نظام حقوقی و ارزش‌های حقوق بشری اروپا گذاشته است؛ به گونه‌ای که انکار هولوکاست (ادعای عدم وقوع این نسل‌کشی) در چندین کشور اروپایی جرم محسوب می‌شود و در رویه قضایی دادگاه حقوق بشر اروپا نیز به شیوه خاصی با آن برخورد می‌گردد و این دادگاه رویکرد ویژه‌ای در قبال این موضوع در آرای خود اتخاذ می‌کند.¹⁶ این تصمیمات، بازتاب حساسیت ویژه در خصوص خاطره تاریخی هولوکاست در بسیاری از کشورهای اروپایی و اعمال دکترین "حاشیه انعطاف" دادگاه حقوق بشر اروپا است که در برخی موضوعات، به کشورهای عضو شورای اروپا یک سری اختیارات می‌دهد و در اجرای قوانین به آنها اجازه انعطاف می‌دهد. با این حال، از منظر اصولی، ممنوعیت انکار هولوکاست نگرانی‌هایی را در زمینه حقوق بشر ایجاد می‌کند. نخست اینکه، چنین قوانینی ممکن است تبعیض‌آمیز تلقی شوند، زیرا تنها یک نسل‌کشی خاص را هدف قرار می‌دهند. دوم اینکه، اگر بازنگری و تجدیدنظرطلبی تاریخی در یک زمینه خاص مصداق نفرت‌پراکنی باشد، مشخص نیست چرا قوانین ویژه انکار نسل‌کشی ضروری است و نمی‌توان از مقررات عمومی نفرت‌پراکنی استفاده کرد. و در نهایت، اگر تجدیدنظرطلبی تاریخی مصداق گفتار نفرت‌آمیز یا نفرت‌پراکنی نباشد، بسیار جای سوال است که آیا باید اساساً ممنوع شود یا خیر.

¹¹ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، کنوانسیون پیشگیری و مجازات جنایت نسل‌کشی، قطعنامه ۲۶۰ (بخش سوم)، (۱۹۴۸)، ماده ۳:

https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf

¹² دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا، پرونده شماره ICTR-99-52-T، (۲۰۰۳): <https://unictr.irmct.org/en/cases/ictr-99-52>

¹³ موسسه دفاع رسانه، همان مرجع ۲.

¹⁴ تبصره ۱۲، بند ۱۰۷۲.

¹⁵ دادگاه کیفری بین‌المللی، «دیوان کیفری بین‌المللی بر مبنای اساسنامه رم» مفاد ۶، ۲۵ و ۳۳ (۲۰۰۲):

<https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>

رشد و گسترش پلتفرم‌ها و شبکه‌های اجتماعی، نگرانی‌های جدیدی را در خصوص افزایش تحریک به نسل‌کشی و دیگر اشکال نفرت‌پراکنی ایجاد کرده است. فیس‌بوک به دلیل نقش خود در ترویج و انتشار محتوای نفرت‌آمیز علیه اقلیت رو‌هینگی‌ها در میانمار، بواسطه عدم اتخاذ اقدامات مؤثر برای حذف پست‌های حاوی مطالب نفرت‌پراکنی، مورد انتقاد قرار گرفته است. این موضوع تا حدی ناشی از تعداد ناکافی متصدیان و تأییدکنندگان آشنا به اوضاع میانمار و مسلط به زبان برمه‌ای در این شرکت بوده است.¹⁷ نگرانی دیگر، نقش ادعایی فیس‌بوک در تشدید نفرت‌پراکنی از طریق الگوریتم‌هایی است که محتوای هیجان‌انگیز را در اولویت قرار می‌دهند.¹⁸ در گزارش هیأت حقیقت‌یاب شورای حقوق بشر سازمان ملل در میانمار، به نقش فیس‌بوک در خشونت علیه رو‌هینگی‌ها اشاره شده است:

۷۴. نقش رسانه‌های اجتماعی مهم و قابل توجه است. فیس‌بوک ابزار مفیدی برای افرادی بوده که قصد انتشار محتوای حاوی نفرت‌پراکنی داشته‌اند، در شرایطی که برای اکثر کاربران، فیس‌بوک به منزله یک شبکه اجتماعی در بستر اینترنت است. هرچند واکنش فیس‌بوک در چند ماه اخیر بهبود یافته است، اما این واکنش کند و ناکارآمد بوده است. اینکه که پست‌ها و پیام‌های فیس‌بوک تا چه حد منجر به تبعیض و خشونت در دنیای واقعی شده، باید به طور مستقل و کامل بررسی شود. این هیأت، از اینکه فیس‌بوک قادر به ارائه داده‌های کشوری درباره گسترش نفرت‌پراکنی در پلتفرم خود نیست، ابراز تأسف کرده است چراکه این امر برای ارزیابی کافی بودن واکنش آن ضروری است.¹⁹

به دلیل شکایت دسته‌جمعی علیه متا در ایالات متحده آمریکا و خطاریه پناهندگان رو‌هینگیایی در انگلستان، ممکن است نقش فیس‌بوک مورد بررسی و تحلیل قضایی قرار گیرد.²⁰

توهین و افترا به ادیان

در بسیاری از کشورهای جنوب و جنوب شرقی آسیا، توهین و افترا به ادیان جرم‌انگاری شده است و تحت عنوان کفر و توهین به مقدسات مذهبی تلقی می‌شود. به عنوان مثال، قانون مجازات سری‌لانکا، اظهاراتی که موجب جریحه‌دار شدن "احساسات مذهبی" دیگران می‌شود را ممنوع کرده است.²¹ در اندونزی نیز ترویج بی دینی یا هر دینی غیر از شش دین به رسمیت شناخته شده در قوانین داخلی، غیرقانونی است.²² برخی کشورها برای جرائم توهین به مقدسات و توهین و افترا به ادیان مجازات‌های بسیار سنگینی از جمله اعدام در نظر گرفته‌اند. به طور مثال در پاکستان، کفرگویی جرم محاربه و مستوجب اعدام است.²³

¹⁶ برای مثال، به پرونده گارودی علیه فرانسه، درخواست شماره 01/65831 (2003)، در دادگاه حقوق بشر اروپا مراجعه کنید.

¹⁷ به خطاریه هیئت منصفه و شرکای مک کیو به متا به نمایندگی از جامعه رو‌هینگی ساکن بریتانیا و بنگلادش (2021) مراجعه کنید:

<https://rohingya-data.s3.amazonaws.com/attachments/ckwunsg221v4vgir2r34oysu6-roh-00352-fac-cor-ipc-2021-12-06-letter-of-notice-vf-26.pdf>

¹⁸ همان. همچنین مراجعه کنید به شهود جهانی، «الگوریتم آسیب: فیس‌بوک تبلیغات نظامی میانمار را پس از کودتا تقویت کرد»، (2021):

<https://www.globalwitness.org/en/campaigns/digital-threats/algorithm-harm-facebook-amplified-myanmar-military-propaganda-following-coup/>

¹⁹ شورای حقوق بشر سازمان ملل، "گزارش مأمور حقیقت‌یاب مستقل بین‌المللی در میانمار"، A/HRC/39/64، (۲۰۱۸)

<https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/myanmar-ffm/reportofthe-myanmar-ffm>

²⁰ "پناهندگان رو‌هینگیایی ایالات متحده و بریتانیا از فیس‌بوک به اتهام انتشار "اطلاعات نادرست نفرت‌آمیز و خطرناک" شکایت کردند، Ram Everyambadi، (۲۰۲۱):

<https://www.jurist.org/news/2021/12/us-and-uk-rohingya-refugees-sue-facebook-alleging-dissemination-of-hateful-and-dangerous-misinformation/>

²¹ پایان دادن به قوانین کفر، «سریلانکا»، (2021)

<https://end-blasphemy-laws.org/countries/asia-central-southern-and-south-eastern/sri-lanka/>

²² پایان دادن به قوانین کفر، «اندونزی»، (2020):

<https://end-blasphemy-laws.org/countries/asia-central-southern-and-south-eastern/indonesia/>

²³ پایان دادن به قوانین کفر، «پاکستان»، (2020):

قوانین مربوط به ممنوعیت توهین و افترا به ادیان، نقض حق آزادی بیان محسوب می‌شوند. **نظر عمومی شماره 34** کمیته حقوق بشر سازمان ملل اظهار می‌کند که:²⁴

"ممنوعیت عدم احترام به یک دین یا نظام عقیدتی دیگر، از جمله قوانین توهین به مقدسات، با میثاق جهانی حقوق مدنی و سیاسی ناسازگار است، مگر در شرایط خاص پیش‌بینی شده در بند ۲ ماده ۲۰ میثاق. چنین ممنوعیت‌هایی باید ملزومات دقیق بند ۳ ماده ۱۹ و همچنین مواد ۲، ۵، ۱۷، ۱۸ و ۲۶ را نیز رعایت کنند. بنابراین، به عنوان مثال، چنین قوانینی نباید به گونه‌ای تبعیض‌آمیز از یک یا چند دین یا نظام عقیدتی خاص یا پیروان آن در برابر سایرین یا معتقدان مذهبی در برابر غیرمعتقدان حمایت کنند. همچنین استفاده از این ممنوعیت‌ها برای جلوگیری یا مجازات انتقاد از رهبران دینی و مذهبی یا اظهار نظر و تفسیر آموزه‌ها و اصول اعتقادی ادیان جایز نیست."

بسیاری از کشورهای دیگر در سال‌های اخیر توهین به مقدسات را جرم‌زدایی کرده‌اند، به عنوان مثال انگلستان در سال ۲۰۰۸،²⁵ دانمارک در سال ۲۰۱۷،²⁶ و کانادا در سال ۲۰۱۸، این جرم را از قوانین خود حذف کرده‌اند.²⁷

نتیجه‌گیری

نفرت‌پراکنی و اظهارات نفرت‌آمیز یک موضوع بسیار بحث‌برانگیز در جنوب و جنوب شرقی آسیا است که منجر به بروز اختلافات در میان مدافعان آزادی بیان در خصوص تعیین خط مرزی بین حمایت از اظهارات آسیب‌رسان به اقلیت‌ها و فراهم کردن زمینه برای انتقاد و اعتراضات مهم شده است. چالش‌های مقابله با اظهارات نفرت‌آمیز در فضای مجازی هر روز برجسته‌تر می‌شوند؛ به ویژه در مواردی که مفهوم قصد و نیت پیچیده‌تر بوده و راحل‌ها نیز دشوارتر هستند. قوانین مربوط به توهین به ادیان و توهین به مقدسات باید از قوانین کیفری حذف شوند. اگرچه ممنوعیت تحریک به رویدادهای هولناک گذشته مانند نسل‌کشی‌ها مشروع است، اما این پرسش مطرح است که آیا صرفاً ممنوعیت انکار نسل‌کشی یا ممنوعیت خاص در خصوص انکار هولوکاست، توجیه‌پذیر است یا خیر.

<https://end-blasphemy-laws.org/countries/asia-central-southern-and-south-eastern/pakistan/>

²⁴ شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد، "نظر عمومی شماره ۳۴، صفحه ۱۲، (۲۰۱۱):

<https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>

²⁵ مؤسسه دفاع رسانه، «راهنمای آموزشی در مورد رسانه‌های بین‌المللی و تطبیقی و قانون آزادی بیان»، ریچارد کارور، (۲۰۲۰):

<https://www.mediadefence.org/resource-hub/resources/media-defence-training-manual-on-international-and-comparative-media-and-freedom-of-expression-law/>

²⁶ گاردین، «دانمارک قانون ۳۳۴ ساله توهین به مقدسات را لغو کرد»، (۲۰۱۷):

<https://www.theguardian.com/world/2017/jun/02/denmark-scraps-334-year-old-blasphemy-law>

²⁷ گلوبال نیوز وایر، «لغو قانون توهین به مقدسات کانادا مورد تشویق سازمان ملی سکولاریست»، (۲۰۱۸):

<https://www.globenewswire.com/news-release/2018/12/14/1667079/0/en/Repeal-of-Canada-s-Blasphemy-Law-Applauded-by-National-Secularist-Organization.html>